

MAT Á UMHVERFISÁHRIFUM SAMKVÆMT LÖGUM NR. 63/1993 VEGNA VATNSÁTÖPPUNARHÚSS VIÐ SUÐURÁ, REYKJAVÍK

NIÐURSTÖÐUR FRUMATHUGUNAR OG ÚRSKURÐUR SKIPULAGSSTJÓRA RÍKISINS

1. INNGANGUR

Skipulagsstjóri ríkisins hefur fengið til frumathugunar vatnsátöppunarhús við Suðurá í Reykjavík samkvæmt lögum nr. 63/1993 um mat á umhverfisáhrifum.

Framkvæmdaraðili: Þórsbrunnur hf. Ráðgjafi framkvæmdaraðila við mat á umhverfisáhrifum: Línuhönnun hf.

Framkvæmd kynnt í frummatsskýrslu: Vatnsátöppunarhús (ferskvatnsverksmiðja) við Suðurá, Reykjavík. Um er að ræða um 1.000 m² byggingu (fyrsti áfangi) á um 30.000 m² lóð, sunnan Suðurár og norðan girðingar um vatnsverndarsvæðið við Gvendarbrunna. Í fyrsta áfanga verksmiðjunnar, sem hér er til umfjöllunar, er fyrirhugað að framleiða 20 milljónir lítra vatns árlega. Starfsmannafjöldi þessa áfanga verður 22, á tveimur til þremur vöktum. Fimm flutningabílar á dag munu flytja afurðir frá verksmiðjunni. Einnig skapast einhver önnur umferð vegna starfseminnar (aðföng og starfsmenn). Vatn til framleiðslunnar fæst úr borholu V11 á Jaðarsvæði (vinnslusvæði Vatnsveitu Reykjavíkur).

Markmið framkvæmdar: Að framleiða vatn í neysluumbúðum til útflutnings.

Frumathugun: Framkvæmdin var tilkynnt til embættis skipulagsstjóra ríkisins af Þórsbrunni hf. þann 1. ágúst 1995 og frummatsskýrsla lögð fram. Framkvæmdin var formlega móttækin af embætti skipulagsstjóra ríkisins með bréfi til Þórsbrunnis hf. þann 4. ágúst 1995. Framkvæmdin var auglýst opinberlega þann 9. ágúst 1995 í Lögbirtingablaðinu og Morgunblaðinu. Frummatsskýrsla lá frammi til kynningar frá 9. ágúst til 14. september 1995 hjá embætti skipulagsstjóra ríkisins, Reykjavík, og Borgarskipulagi Reykjavíkur. Tvær athugasemdir bárust á kynningartíma. Leitað var umsagnar sex opinberra umsagnaraðila: Borgarráðs Reykjavíkur, Árbæjarsafns, Hollustuverndar ríkisins, Náttúruverndarráðs, Orkustofnunar og Vegagerðarinnar. Ennfremur var leitað sérfræðiálits Stefáns Arnórssonar, jarðefnafræðings, um forsendur breytingar á vatnsvernd og upplýsinga frá Þórsbrunni hf., borgarverkfræðingi og Vatnsveitu Reykjavíkur um málefni sem upp komu á frumathugunartíma.

Gögn lögð fram við frumathugun:

Frummatsskýrsla: Frummat á umhverfisáhrifum átöppunarhúss við Suðurá. Þórsbrunnur hf., Línuhönnun hf. verkfræðistofa, ágúst 1995.

2. UMSAGNIR, ATHUGASEMDIR OG SÉRFRÆÐIÁLIT

Leitað var umsagnar **borgarráðs Reykjavíkur** með bréfi dagsettu 11. ágúst 1995. Borgarráð vísaði erindinu til umsagnar borgarlögmanns á fundi sínum 15. ágúst. Borgarráð samþykkti á fundi sínum 18. september 1995 umsögn borgarlögmanns frá 18. september þar sem segir meðal annars:

- *Að borgarráð hafi samþykkt átöppunarhúsi Þórsbrunnis á lóð 3 11. júlí sl. og að sótt yrði um breytta landnotkun skv. 19. grein skipulagslaga. Jafnframt samþykkti borgarráð erindi heilbrigðisnefndar um breytt vatnsverndarmörk. Tekið er fram að með landnotkunarbreytingu skv. 19. grein skipulagslaga sé átt við breytingu skv. 3. og 4. mgr. þeirrar greinar.*
- *Að helstu áhættuþættir séu samfara byggingu verksmiðjunnar og síðan losun skólps og vatnsafrennslis frá verksmiðjunni og lóð hennar.*
Um það segir m.a.: „Leggja verður ríkari skyldur en almennt er gert á eftirlitsaðila, s.s. byggingarfulltrúa og heilbrigðiseftirlit til að fylgjast með byggingarframkvæmdum og rekstri átöppunarverksmiðjunnar og gæta þess að trústu fyrirmæla verði gætt á byggingartíma og við rekstur verksmiðjunnar. Leggja skal áherslu á að starfsemi átöppunarverksmiðju Þórsbrunnis h.f. felst í afar hreinlegum matvælaíðnaði og er það forsenda rekstrarins að hreinlætis sé gætt, ekki aðeins í verksmiðjunni heldur og við allt umhverfi hennar. Þá styrkir það verulega aðhaldssjónarmið að Vatnsveita Reykjavíkur, vatnsvinnsluadilinn í námunda verksmiðjunnar, er hluthafi í Þórsbrunni h.f. og hefur því betri yfirsýn yfir framkvæmdir og rekstur verksmiðjunnar en ella.“

Leitað var umsagnar **Árbæjarsafns** með bréfi dagsettu 11. ágúst 1995 og barst umsögn með bréfi dagsettu 4. september 1995. Þar segir:

„Árbæjarsafn hefur engar athugasemdir við staðsetningu átöppunarhúss Þórsbrunnis á lóð 3 við Suðurá hjá Elliðavatni þar sem lóð 4 kemur ekki lengur til álita.“

Leitað var umsagnar **Hollustuverndar ríkisins** með bréfi dagsettu 11. ágúst 1995 og barst umsögn með bréfi dagsettu 14. september 1995. Þar kemur meðal annars fram:

- *Að eðlilegra hefði verið að miða við íslenska vatnsgæðastaðla en bandaríska í útreikningum á dreifingu mengunar. „Stofnunin gerir þó ekki athugasemdir við það mat.“*
- *Að skv. reglugerð um neysluvatn nr. 319/1995, viðauka 4, skuli vatnsverndarsvæði í flokki III liggja utan vatnsverndarsvæða í flokkum I og II. „Stofnunin gerir þó ekki athugasemdir við þessa breytingu, enda hljóti breytingin samþykki allra hlutaðeigandi aðila.“*
- *Um frárennsli frá verksmiðju og lóð segir eftirfarandi:*
„Í skýrslunni, gr. 4.6 kemur fram að fyrirhugað er að flytja allt skólp burt. Hins vegar að afrennsli af þökum, lóð og gólfum verði leitt um olíuskilju og sandsíu áður en það er leitt burt. Að því er virðist er fyrirhugað að leiða vatn sem notað er við þrif á gólfum (vélar og tæki?) í viðtaka. Ekkert mat á umhverfisáhrifum er gert vegna þessa frárennslis. Magntölur liggja ekki fyrir, né upplýsingar um efnisnotkun. Engar hönnunarforsendur liggja fyrir á búnaði vegna skólps og frárennslis. Samkvæmt mengunarvarnareglugerð nr. 48/1994 ásamt síðari breytingum er óheimilt að losa skólp í yfirborðsvatn á svæðum sem hafa sérstaka þýðingu, sbr. 11. gr. flokkur I, sb. þó 14-22 gr. reglugerðarinnar. Skv. 2. gr. er skólp: húsaskólp og iðnaðarskólp eða blanda húsaskólps eða iðnaðarskólps og/eða ofanvatns. Samkvæmt skipulagi er um almennt útivistarsvæði að ræða, auk þess að vera í vatnsverndarflokki III vegna vatnsbóla. Allt fráveituvatn berst í Elliðavatn, en umhverfi þess er að mestu skilgreint í verndarflokk II-IV, og síðar í Elliðaár sem er ein af helstu laxveiðiám landsins. Jafnframt er Elliðavatn í rennsli vatnbóla Garðabæjar. Stofnunin hefur engar upplýsingar um vatnsgæði vegna lífríkis á þessu svæði, en telur að vatnið falli undir flokk I skv. gr. 11.1 í mengunarvarnareglugerð.“

Hollustuvernd ríkisins telur upplýsingar um fráveitukerfi verksmiðjunnar ófullnægjandi. Stofnunin telur að framkvæmdin þurfi að fara í frekara mat m.t.t. ákvæða mengunarvarnareglugerðar eða að það skilyrði sé sett fyrir framkvæmdinni að allt skólþ vegna starfseminnar þ.m.t. vegna þrifa sé leitt burtu af svæðinu, t.d. í holrásakerfi Reykjavíkurborgar.“

- Ætíð verði að tryggja íbúum höfuðborgarsvæðisins vatn í hæsta gæðaflokki, þó að hola V-11 verði tekin til afnota fyrir þessa framkvæmd.

Meðfylgjandi umsögn Hollustuverndar voru bréf Heilbrigðiseftirlits Kópavogssvæðis til Hollustuverndar ríkisins, dagsett 5. september 1995 og úr fundargerðum heilbrigðisnefnda Garðabæjar og Bessastaðahrepps (28. ágúst 1995) og Hafnarfjarðar (30. ágúst 1995).

Í bréfi Heilbrigðiseftirlits Kópavogssvæðis kemur m.a. fram:

- Tekið er undir það sem fram kemur í greinargerð Orkustofnunar í fylgiskjali 4b með frummatsskýrslu um að eðlilegt sé „... að kanna með reiknilíkani Verkfræðistofunnar Vatnaskila áhrif mengunar. „Miða yrði þá við öfgagildi fyrir lægstu grunnvatnsstöðu og hæstu stöðu flóðvatns á svæðinu, t.d. 50- ára eða 100- ára flóð og grunnvatnsþurrðir“.
- Gerð er athugasemd við notkun bandarískra vatnsgæðastaðla í mengunarútreikningum.
- Gerð er athugasemd við að ekki sé gerð grein fyrir „... því hvort kannaðir hafi verið aðrir möguleikar á staðsetningu slíkrar starfsemi sem ekki þurfi að ógna eða ögra vatnshagsmunum höfuðborgarsvæðisins. Fleiri staðir á landsvísu hljóta að koma til greina“.

Í fundargerðum heilbrigðisnefnda Garðabæjar og Bessastaðahrepps og Hafnarfjarðar kemur fram „... að einhliða ákvörðun eins sveitarfélaganna, Reykjavíkur, að breyta vatnsverndarsvæði ylli óvissu um framtíð sameiginlegs vatnsverndarsvæðis“.

Leitað var umsagnar **Náttúruverndarráðs** með bréfi dagsettu 11. ágúst 1995 og barst umsögn með bréfi dagsettu 11. september 1995. Þar kemur meðal annars fram:

- Bent er á að bæði lóð 3 og lóð 4 séu á grannsvæði vatnsbóla. „Það má því vera ljóst að ef gefa á leyfi til að byggja á ofangreindu verndarsvæði þarf að breyta flokkun þess sem samþykkt var til að vernda vatnsból á höfuðborgarsvæðinu 3. febrúar 1982.“
- Bent er á að skýra þurfi hvað átt sé við með nálgæð við lind, m.t.t. þess hvort hugsanlegt sé „... að finna átöppunarstöðinni lóð fjær vatnsbólínu eða nánar tiltekið á svæði sem nú þegar hefur verið skilgreint sem verndarsvæði í flokki III“.
- Minnt er á að framkvæmd er fyrirhuguð á svæði undir borgarvernd.
- Bent er á að óvíst sé „... hvort Reykjavíkurborg getur aflétt verndarákvæðum af svæðinu einhliða þar sem fleiri sveitarfélög eiga hlut að máli. Það er augljóst að ef breyta á jafn mikilvægum verndunarákvæðum, sem gilda fyrir fyrirhugað byggingarsvæði, lóð 3, og greint er frá hér að ofan, þurfa að liggja til þess gild rök.“
- Bent er á hugsanlega þróun varðandi þrýsting á uppbyggingu samskonar iðnaðar á svæðinu frá öðrum aðilum. „Breytingar á verndarákvæðum munu því verða forðæmisgefandi og kalla á auknar framkvæmdir á viðkvæmum svæðum, vegagerð, frárennsli o.fl. og þannig í þessu tilfelli auka hættu á mengun á dýrmætu vatni og eða fækka útivistarsvæðum.“
- Náttúruverndarráð telur að ekki hafi verið færð nægjanlega góð rök fyrir því að breyta flokkun á verndarsvæðum við vatnsból Reykjavíkur.

„Vísindalegar niðurstöður, sem réttlæta breytingar á hluta af verndarsvæði í flokki II í verndarsvæði í flokki III, virðast ekki liggja fyrir. Verkfræðistofan Vatnaskil kemst að vísu að þeirri niðurstöðu að vatnsbólum Reykvíkinga ætti ekki að stafa hættu af mengun frá fyrirhugaðri verksmiðju á fyrirhuguðum lóðum.“

Náttúruverndarráð bendir á að nægjanlegar upplýsingar vantar til að breyta svo mikilvægu atriði, sem flokkun verndarsvæða við vatnsból, þar sem m.a. ferlunarþröf hafa ekki verið framkvæmd fyrir lóð 3 og aðrar mælingar eru gamlar. Í skýrslu frá

Vatnaskilum er bent á báða þessa vankanta í niðurstöðum skýrslunnar og þar lagt til að endurtaka þær tilraunir sem notaðar eru í líkanreikningum fyrir hugsanlega mengun á svæðinu og framkvæma nýjar mælingar sem gæfu mun betri og réttari mynd af grunnvatnsrennsli svæðisins.“

- Bent er á að í áliti Náttúrufræðistofnunar (fylgiskjal 5 með frummatsskýrslu) komi fram „... að vegalagnir og annað sem breyta mun árstíðabundnum flóðum á svæðinu muni hafa neikvæð áhrif á lífríki á þessu svæði“.
- Að lokum segir:

„Í samræmi við það sem fram hefur komið bendir Náttúruverndarráð enn á að hér er verið að ræða um vatnsból helmings landsmanna. Því verður að krefjast þess, áður en hægt er að breyta verndarsvæðum umhverfis vatnsbólið, að fullkomnustu rannsóknir sem völ er á séu framkvæmdar til að skera úr um það hvort svæðin, sem sótt er um leyfi til að byggja á, geti borið verksmiðjur án þess að skaða framtíðar vatnstöku á svæðinu. Án þessara rannsókna er meiri hættu á því að framkvæmdum, sem ætlað er að verða til almannaheilla, snúist upp í andstöðu sína.“

Leitað var umsagnar **Orkustofnunar** með bréfi dagsettu 11. ágúst 1995 og barst umsögn með bréfi dagsettu 7. september 1995. Þar segir meðal annars:

„Þau atriði sem sérfræði stofnunarinnar hefur verið notuð við eru:

1. Flóðahætta
2. Hætta á grunnvatnsmengun
3. Hætta vegna náttúruhamfara

Mat á flóðahættu hefur verið gerð og er fjallað um hana í skýrslu Orkustofnunar OS-94042/VOD-03. Þar er fjallað um flóð í 30 vatnsföllum. Vatnasvið Elliðaánna er mjög afbrigðilegt og hefur það ólínulega hegðun í flóðum. Áin er lindá og með grunnrennsli mikið minna en vera ætti samkvæmt stærð vatnasviðs og úrkomu. Ofan á þetta venjulega rennsli koma flóðtoppar í góðu samræmi við grunnrennslið. En einstaka sinnum virðist vatnasviðið verða hétt með blöndu af snjó og ís í mörgum frost þýðu umferðum og rennur þá af öllu vatnasviðinu til árinna. Við þessi skilyrði verða stórflóð í ánum. Þar sem þessi flóð eru ekki línulegt framhald grunnflóðanna eru staðlaðar aðferðir til að meta þau ekki fyrir hendi.

Mesta mælda rennsli í Hólmsá er um 200 kl/s í febrúar 1982. Annað stórflóð kom seinna þennan sama mánuð og 2 svona flóð hafa áður komið eftir að virkjað var í Elliðaánum. Svona stórflóð eru því á minna en 50 ára fresti. Við flóðamat er hér gert ráð fyrir 450 kl/s, sem gæti samkvæmt mati Orkustofnunar komið á 150 ára fresti, og er staðsetning mannvirkja við það miðuð. Það verður aldrei fullyrt að ekki komi stærra flóð, en það verður að teljast mjög sjaldgæft. Þesskonar atburður er náttúruhamfarir og því utan við hönnunarforsendur mannvirkja og verksmiðju. Hafa ber í huga við gerð vega og þeir virki ekki sem stíflugarðar í flóðum.

Um grunnvatn á þessu svæði er fjallað í greinargerð frá Orkustofnun FS-KS-95/04. Við venjulegar aðstæður verður ekki séð að hætta sé á mengun grunnvatns frá verksmiðjunni. Til þess að það geti orðið þarf ófyrirséðar náttúruhamfarir helst í formi mjög stórra flóða, eða af völdum eldvirkni.

Um jarðfræði svæðisins er fjallað í sömu greinargerð frá Orkustofnun og um grunnvatnið. Tvennskonar áhrif geta komið fram við eldvirkni. Það er sprungumyndun og misgengi annarsvegar og hraungos hinsvegar. Hvortveggja getur verið í gangi samtímis. Sprungurein liggur yfir athafnasvæðið en hún virðist ekki vera mikið virk á því svæði síðustu 5000 árin. Meiri virkni hefur verið sunnar á sprungureininni og gæti hreyfing á henni þar haft áhrif á jarðvatnskerfið við Gvendarbrunna.

Hraungos á vatnasvæði Elliðaánna hafa þó nokkur orðið á tímanum eftir ísöld. Eitt þeirra rann alla leið til sjávar í Elliðavogi, og önnur runnu að mannvirkjasvæðinu og er átöppunarverksmiðjunni ætlaður staður á einu þeirra. Yngsta hraunið rann fyrir 1000 árum. Gos geta eyðilagt mannvirkin en þau geta einnig haft áhrif á jarðvatnsrennsli. Gos

eru náttúruhamfarir og er ekki hægt að leggja tölulegt mat á tíðni þeirra eða áhrif. Þau eru þó sjaldgæft fyrirbæri sem verður með óþekktri óreglu.

Framkvæmdirnar sjálfar virðast ekki hafa nein umtalsverð umhverfisáhrif hvað varðar vatnafar og jarðfræði. Dável er gerð grein fyrir umræddum umhverfisþáttum í frummatinu og eru áréttuð hér nokkur meginatriði þeirra. Fyrirhugaðar mótvægisáðgerðir virðast vera fullnægjandi, innan ramma þess sem fyrirsjáanlegt má kalla. Flóð umfram þekkt flóð, eldgos og meiriháttar jarðhræringar eru ekki fyrirsjáanleg, en verða líklega að meðaltali á hundraða eða þúsunda ára fresti.“

Leitað var umsagnar **Vegagerðarinnar** með bréfi dagsettu 11. ágúst 1995 og barst umsögn með bréfi dagsettu 14. september 1995. Þar segir:

„Í frummatinu og áætlunum Þórsbrunnar er gert ráð fyrir aðkomu að átöppunarhúsinu af vegi, sem liggja samsíða Hringveginum milli Hólms og Rauðhóla. Þessi vegur tengist Rauðhólavegi (Heiðmerkurvegi) að vestan og Hringveginum á fyrirhuguðum mislægum gatnamótum norðan við bæinn Hólm að austan.

Vegagerðin bendir á að Heiðmerkurvegur er fátalinn vegur og sýndur á aðalskipulagi með gatnamót við Hringveginn. Eðlilegt er að gera ráð fyrir að vegamótum hans við Hringveginn verði lokað og vegurinn tengdur mislægu gatnamótunum við Hólm þegar þau verða byggð. Einn möguleikinn er að það verði einmitt gert með vegi samsíða Hringveginum eins og sýnt er á uppdráttum Þórsbrunnar. Af þessum vegum telst Hringvegurinn til þjóðvega, en hinir vegirnir eru í umsjón Reykjavíkur.

Vegagerðin gerir að öðru leyti ekki athugasemdir við framlagt frummat.“

Á kynningartíma frumathugunar barst athugasemd frá **Heilbrigðisnefnd Kjörsarsvæðis** með bréfi dagsettu 8. september 1995. Þar kemur meðal annars fram:

- „Gerð er athugasemd við þær forsendur sem lagðar eru til grundvallar við útreikninga Vatnaskila á dreifingu mengunar og sem koma fram í fylgiskjali nr. 3 og á bls. 3.“
- „Í fylgiskjali 4b frá Orkustofnun kemur fram í tillögum um helstu áðgerðir að reikna beri hættu á rennsli frá verksmiðjulóð til vatnsbóla við flóðaáðstæður (öfgaðstæður) og meta líkur á tíðni slíkra áðstæðna.

Þar sem þetta svæði er alþekkt flóðasvæði, er gerð athugasemd við að ekki skuli tekið tillit til slíkra áðstæðna við mat á umhverfisáhrifum átöppunarhússins.“

- „Annað mál, en nátengt og raunar forsenda fyrir byggingu átöppunarhúss Þórsbrunnar, er breyting á vatnsvernd í nágrenni Gvendarbrunnna.

Á fundi sínum þann 7. júlí 1995 ákvað Heilbrigðisnefnd Reykjavíkur að breyta vatnsvernd úr grannsvæði (2. flokkur vatnsverndunar 1982) í fjarsvæði (III. flokkur vatnsverndunar 1995) á litlu svæði sem er aðliggjandi að vatnsverndargirðingu utan um brunnsvæði.

Með tilvísun í viðauka 4 í reglugerð 319/1995 um neysluvatn, telur Heilbrigðisnefnd Kjörsarsvæðis það ekki standast að ákvarða samliggjandi brunnsvæði og fjarsvæði, grannsvæði verði að vera utan við brunnsvæðið.

Ennfremur telur Heilbrigðisnefnd Kjörsarsvæðis að þá sé enn í fullu gildi auglýsing nr. 44/1982 um verndun vatnsbóla á höfuðborgarsvæðinu og hefur gert um það nokkrar bókanir á fundum sínum og eru meðfylgjandi fundargerðir nefndarinnar þar að lútandi.

Miðað við ofangreint, telur nefndin að forsendur fyrir umhverfismati og síðar hugsanlegri byggingu átöppunarhússins séu í raun brostnar.“

Í meðfylgjandi fundargerð heilbrigðisnefndar Kjörsarsvæðis frá 24. ágúst 1995 segir:

„Heilbrigðisnefnd mótmælir þeirri málsmeðferð að fyrirhugaðar breytingar á vatnsverndarsvæði vatnsbóla Vatnsveitu Reykjavíkur hafi ekki komið til formlegrar umsagnar Heilbrigðisnefndar Kjörsarsvæðis. Nefndin bendir á að það skipulag sem nú er í gildi um verndarsvæði vatnsbóla Vatnsveitu Reykjavíkur er frá 1981 og var á sínum tíma

samþykkt af öllum sveitarfélögum á Höfuðborgarsvæðinu og Skipulagi ríkisins. Breytingar á skipulaginu þurfa því einnig að koma til umsagnar hjá sömu aðilum.“

Á kynningartíma frumathugunar barst athugasemd frá **Salbjörgu G. Norðdahl og Karli H.K. Norðdahl, Hólmi v/ Suðurlandsveg** með bréfi dagsettu 14. september 1995. Þar segir:

„Við undirritaðir ábúendur á Hólmi höfum kynnt okkur gögn varðandi fyrirhugaða átöppunarverksmiðju og vegagerð í tengslum við hana.

Viljum við benda á að fyrirhuguð vegagerð í næsta nágrenni bæjarhúsa á Hólmi hljóti að hafa nokkur umhverfisáhrif m.a. sjón og hávaða vegna umferðar. Ennfremur kemur fram í fyrrnefndum gögnum að flóðahætta á svæðinu er allnokkur og teljum við að fyrirhugað vegarstæði ásamt nýrri brú yfir Hólmsá geti valdið aukinni hættu á tjóni af völdum flóða á bæjarstæðinu þ.e.a.s. að fyrirhuguð brú yfir Hólmsá og vegur sunnan hennar veiti ekki næga framrás vatns í stórflóðum.“

Í ljósi þeirra umsagna og athugasemda sem borist höfðu var leitað **sérfræðiálits varðandi vatnsvernd og forsendur breytinga vatnsverndar** á svæðinu norðan Gvendarbrunna. Leitað var til **Stefáns Arnórssonar, jarðefnafræðings**, með bréfi dagsettu 13. september 1995. Álit Stefáns Arnórssonar barst í greinargerð til Skipulags ríkisins, dagsettri 25. september 1995. Þar koma fram eftirfarandi niðurstöður:

„Undirbúningsvinnu vegna endurskoðunar á vatnsverndarsvæðum á höfuðborgarsvæði er ekki lokið.

Ekki er gerlegt á þessu stigi málsins að segja til um hvort og þá hverra viðbótargagna væri nauðsynlegt að afla vegna umræddrar endurskoðunar. Til þess að svo megi verða þarf fyrst að liggja fyrir heildarskýrsla með gögnum um jarðfræði, grunnvatnsfræði, vatnsgæði og vatnafar á vatnssviði vatnsbóla Vatnsveitu Reykjavíkur, a.m.k. á núverandi vatnsverndarsvæðum.

Samkvæmt þeim útreikningum, sem Borgarverkfræðingurinn í Reykjavík fól Vatnaskilum hf að gera á dreifingu mengunar vegna fyrirhugaðrar átöppunarverksmiðju Þórsbrunnns hf, er lóð 4 öruggari en lóð 3 hvað mengun varðar.

Tilgangurinn með byggingu átöppunarverksmiðju Þórsbrunnns hf er að nýta íslenska auðlind, aðallega til útflutnings. Það skýtur óneitanlegu skökku við, að við undirbúning að ákvörðunartöku um staðsetningu og byggingu umræddrar verksmiðju þurfi að athuga sérstaklega, hvort verksmiðjan geti með staðsetningu sinni spillt þeirri auðlind, sem hún vill nýta og byggja afkomu sína á.“

Í kjölfar umsagna og athugasemda leitaði Skipulag ríkisins svara **Þórsbrunnns hf.** með bréfi dagsettu 15. september 1995 við spurningum varðandi vatnsvernd á lóð 3, nálægð við lind, fráveitu átöppunarhússins og vatnsöflun þess. Einnig voru Þórsbrunni sendar allar þær umsagnir og athugasemdir sem þá höfðu borist og framkvæmdaraðila gefinn kostur á að bregðast við þeim ef ástæða þætti til. Svör **Línuhönnunar hf., f.h. Þórsbrunnns hf.**, við fyrirspurnum Skipulags ríkisins og framlögðum umsögnum og athugasemdum bárust með bréfi dagsettu 25. september 1995 og viðbótarupplýsingar með símbréfi 26. september 1995. Þar kemur m.a. fram:

• **Vatnsvernd á lóð 3.**

Að þar sem lóð 3 sé „undan straumi utan við brunnsvæði Gvendarbrunnasvæðis“ sé ekki þörf á grannsvæðisvernd þar.

Um þetta segir m.a.: „Megin ástæður þess að lagt var til í tillögu borgarverkfræðings og Vatnsveitu Reykjavíkur að hafa fjarsvæði undan straumi norðan Gvendarbrunnasvæðis, milli brunnsvæðisins og Hólmsár/Bugðu, eru annars vegar til að verjast mengun í gömlu vatnsbólunum við Gvendarbrunna vegna flóða í ánum, en þau eru ekki lengur notuð eins og kunnugt er en gætu við neyðarástand verið notuð, og

hins vegar til að vernda mikinn grunnvatnsstraum sem er þar undir, Leitarhraunsstrauminn, og þar með Elliðavatn og áfram.“

Ennfremur: „Við viss skilyrði getur verið ástæða til að setja fjarsvæðisvernd á svæðið handan brunnsvæðis undan straumi, eins og fram hefur komið. Ein ástæða til viðbótar gæti verið sú að við mengunarslys berst örlítill hluti mengunarinnar upp á móti straumi (sameindaflakk vegna efnastyrksmunar, e. diffusion), sbr. t.d. reikningslegar niðurstöður Vatnaskila vegna lóða 3 og 4, í fylgiskjali 3 í frummati.“

- *Nálægð við lind.*

Að ekki liggi fyrir skýr skilgreining á því hvað átt er við með nálægð við lind og átöppun á upprunastað. Vísað er í drög að reglugerð Food and Drug Administration í Bandaríkjunum um skilgreiningu á lindarvatni eins og Þórsbrunnur er að selja í Bandaríkjunum, en samkvæmt þeim „...verður ekki hægt að selja vatn sem tekið er úr dælustöð vatnsveitu, eins og nú er gert hjá Þórsbrunni, án þess að merkja það sem „from a municipal source, tekið úr veitukerfi“.

Ennfremur: „Þó að reglugerðir mæli ekki fyrir um að átöppun sé við upprunastað, þá má búast við, að mati Seyfarth o.fl., að svo lengi sem Þórsbrunnur merkir framleiðslu sína með þeim hætti sé stöðug hættu á að farið yrði í mál við fyrirtækið í Bandaríkjunum vegna merkingarinnar, á grundvelli laga um rangar upplýsingar og óheiðarlega samkeppni.“

- *Fráveita átöppunarhússins.*

Að ekki er gert ráð fyrir að tengjast holræsakerfi borgarinnar, vegna fjarlægðar frá því, að svo komnu máli. Miðað við flokkun mengunarvarnareglugerðar á skólpi í húsaskólpi, iðnaðarskólpi og ofanvatn er eftirfarandi meðferð fyrirhuguð af hálfu framkvæmdaradila:

Húsaskólpi „...verður safnað saman og því keyrt burt frá verksmiðjunni, með sama hætti og Vatnsveita Reykjavíkur gerir í dag í Gvendarbrunnahúsinu og á Jaðri... Ráðgert er að flytja húsaskólpi burt þar til tenging hefur fengist við holræsakerfi borgarinnar, en óvíst er hvort þess gerist þörf með iðnaðarskólpið.“

Um meðferð ofanvatns er vísað í tillögu Orkustofnunar í fylgiskjali 4b með frummatsskýrslu um að stæði og brautir eigi að hafa vatnshétt og veita af þeim í möl með ræsilögnum. Þaðan sé afrennsli safnað í brunn með olúsum sem loka má í skyndi ef óhapp verður. Úr brunnum verði vatni hleypt í Hólmsá.

- *Umsagnir og athugasemdir.*

Athugasemd er gerð við það orðalag í umsögn Náttúruverndarráðs að vísindalegar niðurstöður liggi ekki fyrir sem réttlæti breytingu á verndarsvæði og að nægjanlegar upplýsingar vanti. Þessu til stuðnings eru nefndar skýrsla og rennislismyndir Vatnaskila 1991, mælingar Almennu verkfræðistofunnar fyrir Vatnsveituna 1972-1979, starf Vatnsbólnefndar Vatnsveitunnar 1981-1986, vatnafarskort Landmælinga Íslands, Orkustofnunar og sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu og 204 borholur Orkustofnunar á svæðinu 1960-1993.

Athugasemd Heilbrigðisnefndar Kjósarsvæðis um notkun bandarískra staðla í stað íslenskra og um þörf á mengunarspá við flóðaaðstæður er svarað.

Leitað var upplýsinga frá **embætti borgarverkfræðings**, með bréfi dagsettu 15. september 1995 um veltengingu við fyrirhugað vatnsátöppunarhús. Svar embættis borgarverkfræðings barst með bréfi dagsettu 25. september 1995. Þar segir:

„Mislæg gatnamót við Hólm eru ekki á núgildandi aðalskipulagi Reykjavíkur og ljóst er að mörg ár munu líða þar til slík gatnamót verða byggð. Þangað til mun aðkoma að Heiðmörk vera þar sem hún nú er og verða gatnamót þar við Þjóðveg 1 væntanlega lagfærð með tilliti til aukinnar umferðar.

Við veltengingu að átöppunarhúsi þykir rétt að taka mið af framtíðarhugmyndum um Heiðmerkurveg og leggja aðkomuveg út frá væntanlegum veg samsíða Þjóðvegi 1 í aðalatriðum og skipulagsuppdráttur gefur til kynna.

Til umræðu hefur verið að nota núverandi slóða um Hólmsland meðfram nýju stofnlögn vatnsveitunnar til bráðabirgða með eða án brúar á Suðurá til að vegagerð teffi ekki uppbyggingu á verksmiðjusvæðinu og er rétt að útiloka ekki þann möguleika.

Fyrirhugað er að vegur (til bráðabirgða eða framtíðar) verði lágur í landi og yfir hann flæði, þannig að vegagerð hafi óveruleg áhrif á flóðhæð í flóðfarvegi Suðurár og Hólmsár. Frekar verði flóðum í Hólmsá beint í farveg Suðurár en Bugðu.

Brú á Suðurá verður í þeirri hæð að henni verði óhætt í flóðum.“

Leitað var upplýsinga frá **Vatnsveitu Reykjavíkur**, með bréfi dagsettu 15. september 1995 um borholu Þórsbrunnns hf. (V11). Svar Vatnsveitu Reykjavíkur barst með bréfi dagsettu 23. september 1995. Þar kemur meðal annars fram:

- *Að borhola V11 hafi verið tekin úr rekstri Vatnsveitu Reykjavíkur þar sem borgarráð hafi tekið ákvörðun um að selja hana Þórsbrunni hf.*
- *Að borhola V11 gefur frá 20 til 40 l/s af vatni háð stöðu grunnvatns. Í hlácutíð er það um 5 % af vatnsþörf en 2 % af framleiðslugetu Vatnsveitu Reykjavíkur.*
- *Hvort V11 sé innan vatnsöflunarkerfis Vatnsveitu Reykjavíkur eða ekki, skipti ekki meginmáli m.t.t. hugsanlegrar gerlamengunar í hlácutíð í vatnsbólum við Gvendarbrunna og Jaðar.*

Leitað var upplýsinga frá **Hollustuvernd ríkisins**, með bréfi dagsettu 19. september 1995 um notkun bandarískra neysluvatnsstaðla í mengunarútreikningum og um stjórn neysluvatnsmála. Svar Hollustuverndar barst með bréfi dagsettu 28. september 1995. Þar segir :

1. *Í reglugerð um neysluvatn nr. 319/1995 frá 30. maí 1995 er kveðið á um að leyfður hámarksstyrkur nokkurra efna er undir 0,001 mg/l. Samkvæmt viðauka 4 um flokkun verndarsvæða er ekki heimilt að hafa birgðir af eftirtöldum efnum á grannsvæði (flokkur II): olíu, bensíni eða skyldum efnum, vegsalti, eiturefnum til útrýmingar á skorðýrum eða gróðri, áburði (tilbúnum eða af öðrum toga), né öðrum efnum sem mengað geta grunnvatn. Vegalagning, áburðarnotkun og yfirleitt öll starfsemi skal vera undir ströngu eftirliti.*

Á fjarsvæði (flokkur III) skal gæta fyllstu varúðar í meðferð efna sem talin eru upp í II flokki, og meiriháttar geymsla slíkra efna er bönnuð. Heilbrigðisnefnd getur gefið út frekari takmörkun á umferð á þessu svæði.

Þar sem flokkur III er sérstaklega settur undir átöppun á neysluvatni hlýtur viðkomandi heilbrigðisnefnd að setja ströngustu kröfur um alla notkun eða flutning slíkra efna. Sé þess gætt mega þau efni sem hér um ræðir ekki koma inn á svæðið. Mengun vatns af þeirra völdum á því ekki að geta átt sér stað, nema um ásetning eða vútavert framferði sé að ræða.

2. *Samkvæmt reglugerð um neysluvatn nr. 319/1995 skal eftirlit með ákvæðum reglugerðarinnar vera í samræmi við 4 gr. og IV kafla reglugerðar nr. 522/1994 um matvælaeftirlit og hollustuhætti við framleiðslu og dreifingu matvæla. Þar segir að viðkomandi heilbrigðisnefndir sjái um eftirlit undir yfirumsjón Hollustuverndar ríkisins. Starfsmenn heilbrigðisnefnda, heilbrigðisfulltrúar heilbrigðiseftirlits viðkomandi svæðis sjá því um reglulegt eftirlit með neysluvatnsmálum. Framleiðandi matvæla skal auk þess hafa innra eftirlit með gæðum framleiðslunnar skv. reglugerð.*

Umsagnir, athugasemdir, sérfræðiálit og svör framkvæmdaraðila liggja frammi hjá Skipulagi ríkisins þar til kærufrestur er liðinn.

3. NIÐURSTÖÐUR FRUMATHUGUNAR

3.1. Staðarval

3.1.1. Forsendur staðarvals.

Í frummatsskýrslu eru bornir saman tveir staðir fyrir fyrirhugað vatnsátöppunarhús Þórsbrunnns hf., svokallaðar lóðir 3 og 4. Lóð 3 er sunnan Suðurár, fast við vatnsverndargirðingu Vatnsveitu Reykjavíkur. Lóð 4 er í túni suðvestan við bæinn Hólm, milli Hólmsár og Suðurár.

Í fylgibréfi með frummatsskýrslu, dagsettu 8. ágúst 1995, er tekið fram að lóð 4 komi ekki lengur til álita „m.a. vegna skipulagssjónarmiða og flóðahættu“.

Forsendur staðarvals samkvæmt frummatsskýrslu eru:

- „Til að geta fengið vatnið skráð á Bandaríkjamarkaði sem lindarvatn þarf að leiða sérstaka lögn að verksmiðjunni frá vatnsbóli í sömu jarðmyndun og lindin er í, og ekki úr opinberu veitukerfi.“
- Framleiðsla Þórsbrunnns hf. er auglýst og seld sem átöppuð „við upprunastað“.
- Fyrir fyrirhugaða verksmiðjubyggingu þarf 15.000 m² lóð vegna fyrsta áfanga, stækkanlega í 30.000 m² síðar.

Í bréfi Þórsbrunnns hf. til skipulagsnefndar Reykjavíkurborgar, dagsettu 8. júní 1995, kemur fram að forsendur fyrirtækisins fyrir staðsetningu séu:

- Nálægð við tilvonandi lind félagsins.
- Vatnslagnir hafa þegar verið lagðar af Vatnsveitu Reykjavíkur og hafa því tengingar lítið jarðrask í för með sér.
- Náttúrufergurð og hreinleiki staðsetningarinnar fellur vel að ímynd og markaðssetningu vörumerkisins.

Borgarráð Reykjavíkur hefur samþykkt staðsetningu verksmiðjunnar á lóð 3 og að sótt verði um breytingu á landnotkun samkvæmt 3. og 4. mgr. 19. greinar skipulagslaga, þ.e. minniháttar breytingu á skipulagi án auglýsingar.

3.1.2. Niðurstaða.

Samkvæmt gögnum frá framkvæmdaraðila er ekki til skýr skilgreining á nálægð við lind og átöppun á upprunastað, þ.e. hversu nálægt lind verksmiðjan þurfi að vera til að unnt sé að selja framleiðslu hennar sem lindarvatn og merkja framleiðsluna sem átappaða á upprunastað. Gera má ráð fyrir að fyrirhuguð staðsetning á lóð 3 uppfylli þessi skilyrði.

Einnig vísast í umsögn Náttúruverndarráðs og bréf Heilbrigðiseftirlits Kópavogssvæðis um að hugsanlega hefði mátt finna verksmiðjunni stað sem uppfyllt hefði ofangreind skilyrði, en um leið legið utan verndarsvæða í 2. flokki vatnsverndar.

Ljóst er þó að framkvæmdaraðili og sveitarstjórn eru sammála um staðarval á lóð 3.

3.2. Vatnsvernd

3.2.1. Vatnsvernd skv. staðfestum skipulagsuppdrátti.

Ákvæði um vatnsverndarsvæði á höfuðborgarsvæðinu er að finna í uppdrátti og reglum um verndun vatnsbóla á höfuðborgarsvæðinu sem samþykktur var af öllum hlutaðeigandi sveitarfélögum ¹ 1981 og staðfestur af félagsmálaráðherra (sem þá fór með skipulagsmál) 3. febrúar 1982. Þar er kveðið á um fjóra flokka vatnsverndarsvæða ².

Bæði lóð 3 og lóð 4 tilheyrja grannsvæðum vatnsbóla (2. flokki vatnsverndar) skv. þessum uppdrátti, en á slíkum svæðum eru nýjar byggingar ekki leyfðar. Um breytingar á staðfestu skipulagi fer eftir 19. grein skipulagslaga nr. 19/1964 og hljóta öll sveitarfélögin, sem hluta eiga að hinu staðfesta uppdrátti frá 1982, að standa saman að breytingunni, sbr. undirbúning breytingar uppdráttarins 1981-1982 á eldri staðfestum uppdrátti frá 1969. Á meðan það hefur ekki verið gert gildir hinn staðfesti uppdráttur af verndun vatnsbóla á höfuðborgarsvæðinu.

3.2.2. Samþykkt Reykjavíkurborgar, júlí 1995.

Á fundi Heilbrigðisnefndar Reykjavíkur 7. júlí 1995 var eftirfarandi bókun samþykkt:

„Samþykkt að breyta vatnsvernd í nágrenni Gvendarbrunna úr grannsvæði (2. flokkur vatnsverndunar 1982) í fjarsvæði (III. flokkur vatnsverndunar 1995) á svæði er afmarkast sem hér segir:

Frá Suðurá í norðri og núverandi vatnsverndargirðingu í suðri þangað sem þær mætast í vestri. Og í austri af línu sem dregin er frá gömlu Suðurrábrúnni að horni á núverandi vatnsverndargirðingu.

Nefndin er ekki mótfallin byggingu vatnsátöppunarhúss á þessu svæði en telur nauðsynlegt að allt fráveituvatn frá lóð og verksmiðju verði tengt fráveitukerfi Reykjavíkurborgar. Þá leggur nefndin ríka áherslu á að við allar byggingarframkvæmdir verði gætt ítrustu varkárni vegna umhverfisins. Frekari ákvörðunum um breytingar á vatnsverndarsvæðum í Reykjavík er frestað.“

Borgarráð samþykkti ofangreinda breytingu á vatnsverndarmörkum á fundi sínum 11. júlí 1995. Breytingin er gerð í samræmi við 9. gr. reglugerðar um neysluvatn nr. 319/1995 þar sem segir að hlutaðeigandi heilbrigðisnefnd ákvarði stærð, lögum og fjölda verndarsvæða með tilliti til land- og jarðfræðilegra aðstæðna á vatnasviði vatnsbólsins ³.

¹ Garðabær, Hafnarfjörður, Kópavogur, Mosfellssveit, Reykjavík og Seltjarnarnes.

² Vatnsverndarflokkar skv. uppdrátti og reglum um verndun vatnsbóla á höfuðborgarsvæðinu 1982:

1. flokkur, brunnsvæði:

Um þessi svæði segir m.a.: „Þessi svæði skulu algjörlega friðuð og girt mannheldum girðingum. Innan þeirra skulu eigi leyfðar aðrar framkvæmdir, en þær sem nauðsynlegar eru vegna þarfa vatnsveitnanna.“

2. flokkur, grannsvæði vatnsbóla:

Um þessi svæði segir m.a.: „Strangt eftirlit skal haft með olúgeymum og frárennsliskerfum þeirra húsa sem þegar eru á verndarsvæðunum. Nýjar byggingar, sumarbústaðir eða þessháttar, sé ekki leyft. Vegalagnir, áburðarnotkun og yfirleitt öll starfsemi innan svæðanna sé undir ströngu eftirliti.“

3. flokkur, fjarsvæði:

Um þessi svæði segir m.a.: „Þar sem vitað er um sprungur eða misgengi, skal fyllstu varúðar gætt í meðferð þeirra efna, sem nefnd eru í kaflanum um verndarsvæði, sem teljast til 2. flokks. og meiriháttar geymslur fyrir slíkt séu þar ekki leyfðar. Eftirlit sé með svæðinu öllu.“

4. flokkur:

Háð eftirliti.

³ Samkvæmt reglugerð um neysluvatn nr. 319/1995, viðauka 4, skulu vatnsverndarsvæði flokkast í: „I. flokkur. Brunnsvæði. Brunnsvæði er næsta nágrenni vatnsbólsins og skal það vera algjörlega friðað fyrir óviðkomandi umferð og framkvæmdum öðrum en þeim, sem nauðsynlegar eru vegna

Samkvæmt reglugerð um neysluvatn nr. 319/1995 (viðauka 4) skal svæði í III. flokki vatnsverndar vera utan svæða í I. og II. flokki. Ljóst er að því skilyrði er ekki fullnægt fyrir lóð 3 skv. þeirri breytingu sem heilbrigðisnefnd og borgarráð Reykjavíkur samþykktu í júlí sl. Hollustuvernd ríkisins, sem hefur með höndum yfirstjórn neysluvatnsmála, bendir á þetta í umsögn sinni, en tekur jafnframt fram að „Stofnunin gerir þó ekki athugasemdir við þessa breytingu, enda hljóti breytingin samþykki allra hlutaðeigandi aðila“.

3.2.3. Forsendur breytinga á vatnsvernd.

Ekki er unnt að fjalla um umhverfisáhrif vatnsátöppunarhúss við Suðurá án þess að ræða hverjar forsendur breytinga á vatnsvernd á svæðinu norðan Gvendarbrunna eru, þar sem aflétting 2. flokks vatnsverndar er nauðsynleg forsenda þess að leyft verði að reisa og starfrækja vatnsátöppunarhúss þar.

Á því svæði sem hér er til umræðu, þ.e. svæðinu norðan Gvendarbrunna og sunnan Suðurlandsveggar, eru jarðlög mestmegnis hraun frá nútíma, Leitarhraun og Hólmshraun, og grágrýtismyndun undir þeim. Lóð 3 stendur á jaðri Hólmshrauns, á þunnu lagi þess sem runnið hefur út á Leitarhraunið, en lóð 4 stendur á Leitarhrauninu. Hraunin eru mjög lek. Grágrýtið er einnig lekt, en þó minna en hraunin. Vatnajarðfræðileg gögn benda þó til þess að lektin í grágrýtinu sé mikil þar sem það er sprungið vegna jarðhníks. Um grunnvatnsstreymi á svæðinu segir Stefán Arnórsson, jarðefnafræðingur, í greinargerð sinni: „Þar sem Gvendarbrunnar liggja, fara saman þrír þættir, sem auka líkur á tilvist stórra uppsprettna, lægð í landslagi, jaðar hrauns sem er mjög vatnsleiðandi og vatnsleiðandi sprungur í undirliggjandi berggrunni. Ekki er ljóst hversu stór hluti vatnsins sem tekið er úr borholum við Gvendarbrunna sé ættaður undan hrauninu og hversu stór úr sprungunum í grágrýtinu. Það er heldur ekki vitað með vissu hversu langt sprungurnar í grágrýtinu ná til norðausturs inn á Reynisvatnsheiði.“ Ennfremur segir Stefán Arnórsson: „Frá sjónarhóli öryggis verður að gera ráð fyrir mögulegu rennsli að Gvendarbrunnasvæðinu úr norðaustri eftir norðaustlægum sprungum, þar til sýnt hefur verið fram á annað. Vatnsborðslækkun á Gvendarbrunnasvæðinu við vatnstöku gæti örvað slíkt aðrennsli.“

Í frummatsskýrslu kemur fram að skv. munnlegum upplýsingum vatnsveitustjóra á fundi umhverfismálaráðs Reykjavíkur 15. júní sl. sé vinnsla á svæðinu stýrt þannig að alltaf sé haldið hærrí vatnsstöðu á Gvendarbrunnasvæði en vatnsstöðu norðan og vestan þess. Þetta sé m.a. mögulegt þar sem vinnsla í Vatnsendakrika dragi úr þörf á vinnslu á Gvendarbrunnasvæði.

Grunnvatnsstreymi á svæðinu norðan Gvendarbrunna hefur m.a. verið athugað með notkun kenniefna. Niðurstöður athugana gefa til kynna sterkan grunnvatnsstraum eftir Leitarhrauninu til vesturs, norðan við Gvendarbrunna. Stefán Arnórsson bendir á að þessi athugun gefi ekki upplýsingar um grunnvatnsstrauma í grágrýtinu sem liggur undir Leitarhrauninu.

Um forsendur fyrir breytingum á vatnsvernd segir Stefán Arnórsson í greinargerð sinni: „Greinilegt er af ákvæðum um vatnsvernd á höfuðborgarsvæðinu frá 1982 að svæðin, sem þá voru lögð undir vatnsvernd, voru mjög rífleg að stærð. Með því móti var skapað öryggi og til þess þótti sérstök ástæða, þar sem gögn um vatnsbúskap á vatnasvæði vatnsbóla Reykjavíkur voru takmörkuð. Ekki verður sönnuð nákvæm lágmarksstærð þess svæðis, sem vernda þarf til að hindra mengun tiltekins

vatnsveitunnar. Heilbrigðisnefnd getur, þar sem þörf krefur, krafist þess að svæðið skuli girt mannheldri girðingu, sem sé minnst 5 metra frá vatnsbóli.

II. flokkur. Grannsvæði. Utan við brunnsvæðið skal ákvarða grannsvæði vatnsbólsins og við ákvörðun stærðar þess og lögunar, skal taka tillit til jarðvegsþekju svæðisins og grunnvatnsstrauma sem stefna að vatnsbólínu. Á þessu svæði er ekki heimilt að hafa birgðir af eftirtöldum efnum: olíu, bensíni eða skyldum efnum, vegsalti, eitrefnum til útrýmingar á skordýrum eða gróðri, áburði (tilbúnum eða af öðrum toga), né öðrum efnum sem mengað geta grunnvatn. Ekki skal leyfa nýjar byggingar, sumarbústaði eða þess háttar á svæðinu. Vegalagnir, áburðarnotkun og yfirleitt öll starfsemi innan svæðisins skal vera undir ströngu eftirliti.

III. flokkur. Fjarsvæði. Fjarsvæði er á vatnasvæði vatnsbólsins, en liggur utan þess lands sem telst til I. og II. flokks verndarsvæðanna. Þar sem vitað er um sprungur eða misgengi á þessu svæði, skal fyllstu varúðar gætt í meðferð efna, sem talin eru upp í II. flokki. Meiriháttar geymslur fyrir slík efni eru bannaðar á svæðinu. Heilbrigðisnefnd getur gefið út frekari fyrirmæli um takmörkun á umferð á þessu svæði, svo og um byggingu sumarhúsa og annarra mannvirkja þar.“

vatnsból, nema með miklum tilkostnaði með borunum og jarðfræðilegum, vatnafarslegum, jarðefnafræðilegum og grunnvatnsfræðilegum athugunum. Þegar gögn eru takmörkuð eins og raunin er varðandi vatnsból Reykjavíkur, eru sumir þættir sannaðir en ályktað um aðra. Það er af þessum ástæðum sem nauðsynlegt er að hafa ákveðin öryggismörk, þótt núverandi mörk, sem sett voru 1982, séu talin óþarflega rífleg, enda best við mikil gögn síðan þá.“

Starfshópur á vegum samtaka sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu hefur unnið að endurskoðun á vatnsverndarsvæðum undanfarið ár. Tillögur hópsins munu varða höfuðborgarsvæðið allt. Samkvæmt fylgiskjali 2d með frummatsskýrslu er vinnu starfshópsins hvergi nærri lokið og ekki vitað hvenær endanlegar tillögur hans líta dagsins ljós. Í fylgiskjali 2d með frummatsskýrslu er lögð fram tillaga að breytingu á vatnsverndarsvæðum í Reykjavík (júlí 1995) unnin af borgarverkfræðingi, Vatnsveitu Reykjavíkur, Línuhönnun hf. og Þóroddi Th. Sigurðssyni fyrrverandi vatnsveitustjóra. Þessi tillaga gengur mun lengra en sú breyting sem þegar hefur verið samþykkt af heilbrigðisnefnd Reykjavíkur og borgarráði. Í niðurstöðu skýrslu þeirra segir: „Af öllum þeim gögnum sem safnað hefur verið af Vatnsveitunni er ekki mögulegt að ætla að vatnsbólin í Gvendarbrunnum geti mengast frá fyrirhugaðri starfsemi á lóð 3.“

Stefán Arnórsson telur röksemdafærslur fyrir tillögum í fylgiskjali 2d ófullnægjandi, m.a. í ljósi þess sem þar segir um að vinnu starfshóps á vegum sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu sé hvergi nærri lokið. Heildarskýrslu vanti um þær athuganir og gögn sem fyrir liggja til að unnt sé að taka afstöðu með eða á móti tillögum um breytingu á vatnsvernd.

Náttúruverndarráð bendir á að nægjanlegar upplýsingar vanti til að breyta flokkun vatnsverndarsvæða við vatnsból helmings þjóðarinnar. Vísar ráðið m.a. til þess sem fram kemur í fylgiskjali 3 með frummatsskýrslu (greinargerð Vatnaskila, dags. 5. júlí 1995) um að ferlunarpróf hafi ekki verið gerð fyrir lóð 3. Í svari Línuhönnunar við þessu (dags. 25. september 1995) er vísað í fjölda athugana og skýrslna um svæðið.

Hollustuvernd ríkisins gerir ekki athugasemdir við breytingu á vatnsvernd, að því tilskyldu að hún hljóti samþykki allra hlutaðeigandi aðila.

Í fylgiskjali 4b með frummatsskýrslu (greinargerð Orkustofnunar, dags. 4. júlí 1995) segir eftirfarandi um vatnsvernd á svæðinu norðan Gvendarbrunna: „Fullkominni grannsvæðisvernd verður ekki haldið uppi á flóðsléttu Hólmsár og Suðurár á þessum slóðum ... Valda því flóð í vatnsföllum þessum, umferð um Suðurlandsveg og víðar og mannavistir þær, sem þar eru. Svæði þetta er nú ekki vatnstökusvæði fyrir neysluvatn né aðrennslissvæði slíkra vatnsbóla, nema þá við afar sérstakar aðstæður. Hins vegar er svæðið mikilvægt vegna lífríkis vatnasvæðis Elliðaáa og nálægðar sinnar við núverandi vatnsból. Því væri skynsamlegt að setja á það fjarsvæðisvernd (III. flokkur), en með því móti má halda í skefjum óþarfa mengun af mannavöldum, auk þess sem ekki er spillt til muna möguleikum á strangari vernd í framtíðinni, ef þörf krefur.“

Í upplýsingum frá Línuhönnun (dags. 25. september 1995) kemur fram að þörf á fjarsvæðisvernd á lóð 3 komi til af þrennu. Til að verjast mengun í gömlu vatnsbólunum við Gvendarbrunna vegna flóða í ánum, til að vernda Leitarhraunsstrauminn sem rennur til Elliðavatns og þar sem hugsanlegt sé að við mengunarslys á eða við lóðina berist örlítil hluti mengunar upp á móti straumi vegna sameindaflakks.

3.2.4. Áhrif vatnsátöppunarhúss á grunnvatn.

Niðurstáða frummatsskýrslu um áhrif verksmiðjunnar á grunnvatn byggir m.a. á útreikningum verkfræðistofunnar Vatnaskila á dreifingu mengunar frá lóðum 3 og 4 (fylgiskjal 3 með frummatsskýrslu).

Forsendur Vatnaskila við mengunarútreikninga eru:

- Grunnvatnshæð og -straumar m.v. hámarks mánaðardælingu Vatnsveitu Reykjavíkur 1989-1994.
- Lág grunnvatnsstaða, 70% af meðalúrkomu síðustu fimm ára.
- Mengun frá lóð 3 og lóð 4, annarsvegar fyrir 1 g/s samfellt sig af mengandi efnum niður í jarðveginn og hinsvegar fyrir 10 tona mengunarslys.
- Miðað við bandaríska drykkjarvatnsstaðla, þ.e. styrk allra mengandi efna undir 0,001 mg/l.
- Ekki lagt mat á flóðahættu og hversu oft flóð skapi háa grunnvatnsstöðu á lóðum 3 og 4 við lága grunnvatnsstöðu í nágrenni vatnsbóla.

Niðurstöður Vatnaskila eru:

„Í stuttu máli sýna reikningar að Vatnsbólum Reykjavíkur stafar ekki hættu af mengun frá fyrirhuguðum verksmiðjulóðum, ef mengun og mengunarslys er innan þeirra marka sem notuð eru í reikningum, þ.e.a.s. 1 g/s af samfelldu sigi og 10 tonna stakt mengunarslys. Niðurstöður fyrir lóð 4 eru í samræmi við ferlunarpróf sem Verkfræðistofan Vatnaskil gerði fyrir Vatnsveitu Reykjavíkur og lýst er í skýrslunni „Ferlunarpróf við Gvendarbrunna“ frá september 1988. Í þeirri prófun var ferlunarefni komið fyrir í borholu við Suðurlandsveg og sáust þá engin merki efnis sunnan Suðurár. Við teljum rétt til styrktar líkanreikningum að endurtaka ferlunarprófið og setja sporefni í holu á lóð 3.“

Hollustuvernd ríkisins gerir ekki athugasemdir við staðsetningu verksmiðjunnar, að því tilskyldu að allt skólþ frá starfseminni verði leitt burt.

Í umsögn Orkustofnunar segir: „Við venjulegar aðstæður verður ekki séð að hættu sé á mengun grunnvatns frá verksmiðjunni. Til þess að það geti orðið þarf ófyrirséðar náttúruhamfarir helst í formi mjög stórra flóða, eða af völdum eldvirkni.“

3.2.5. Niðurstaða.

Minnt er á að breyting vatnsverndar á lóð 3, sbr. samþykkt borgarráðs 11. júlí sl., er ekki sem slík til umfjöllunar nú, heldur umhverfisáhrif fyrirhugaðs vatnsátöppunarhúss við Suðurá. Breytingu á vatnsverndarflokkun svæðisins mun þurfa að afgreiða skv. 19. grein skipulagslaga. Breyting á vatnsvernd svæðisins er svo aftur nauðsynleg forsenda þess að mögulegt sé að heimila byggingu og rekstur verksmiðjunnar á umræddri lóð, þar sem nýbyggingar eru ekki leyfðar á grannsvæðum vatnsbóla (2. flokki vatnsverndar 1982).

Að áliti Stefáns Arnórssonar, jarðefnafræðings, vantar heildarskýrslu um þær athuganir og gögn sem fyrir liggja til að unnt sé að taka afstöðu með eða á móti tillögum um breytingu á vatnsvernd.

Skipulagsstjóri ríkisins telur að í ljósi fyrirbyggjandi gagna geti verið grundvöllur til að breyta vatnsvernd á umræddu svæði úr grannsvæði í fjarsvæði. Svo óbyggjandi sé að ekki stafi mengunarhætta frá lóð 3 fyrir vatnsból á Gvendarbrunnasvæðinu er eðlilegt að gert verði ferlunarpróf eins og lagt er til í greinargerð Vatnaskila, dags. 5. júlí 1995 (fylgiskjal 3 með frummatsskýrslu). Niðurstaða nýrra mengunarútreikninga byggðum á niðurstöður ferlunarprófsins verði síðan lögð til grundvallar við afgreiðslu breytingar á vatnsverndarupprætti og reglum frá 1982.

Tekið er undir álit Hollustuverndar ríkisins að til þess að af breytingu úr grannsvæði í fjarsvæði geti orðið þurfi að koma til samþykki allra hlutadeigandi aðila, þ.e. allra þeirra sveitarfélaga sem standa saman að núgildandi upprætti og reglum um verndun vatnsbóla á höfuðborgarsvæðinu frá 1982. Það vísast einnig í skýra afstöðu nágrannasveitarfélaga Reykjavíkur varðandi breytingar á vatnsvernd, sbr. athugasemd Heilbrigðisnefndar Kjósarsvæðis til Skipulags ríkisins dags. 8. september 1995 og fundargerðir heilbrigðisnefnda Garðabæjar og Bessastaðahrepps 28. ágúst sl. og heilbrigðisnefndar Hafnarfjarðar 30. ágúst sl.

3.3. Flóð

3.3.1. Hólmsá og Suðurá.

Suðurá er að hluta kvísl úr Hólmsá, en að hluta á hún upptök sín undir Selfjalli og rennur um Silungapoll. Hólmsá og Suðurá renna í Elliðavatn. Að jafnaði eru Hólmsá og Suðurá vatnslitlar ár, en í flóðum tugfaldast rennsli þeirra og streyma þær þá yfir mestallt lægðardragið sem þær renna um. Flóðaaðstæður geta skapast þegar skiptist á frost og þíða og vatnsrásir í berggrunninum lokast.

Meðalrennsli Hólmsár er 2,5 m³/s, sem er tæpur helmingur meðal-innrennslis Elliðavatns. Mestu þekktu flóð í ánni hafa verið um 200 m³/s og fer þá flatlendið sunnan Suðurlandsvegar, frá Rauðhólum að Sandskeiði að verulegu leyti á kaf í vatn.

3.3.2. Tíðni flóða.

Í umsögn Orkustofnunar er lagt mat á flóðahættu á svæðinu. Samkvæmt gögnum Orkustofnunar mældist mesta rennsli í Hólmsá í febrúar 1982, um 200 m³/s. Önnur flóð af svipaðri stærð eru þekkt síðar í febrúar 1982 og áður árið 1968. Flóð af þessari stærð eru talin koma á minn en 50 ára

fresti, en Orkustofnun gerir ráð fyrir 450 m³/s flóði á 150 ára fresti. Stærri flóð eru að mati Orkustofnunar mjög sjaldgæf og myndu teljast til náttúruhamfara.

3.3.3. Áhrif á framkvæmd og starfsemi.

Samkvæmt fylgibréfi með frummatsskýrslu (dagsettu 8. ágúst 1995) er fyrirhugað að hæð byggingarlóðar (lód 3) verði 80,5 metrar, en gólfkóti húss 82,0 m og enginn kjallari eða viðkvæmar lagnir undir húsinu. Þessi hæð miðast við öryggi gagnvart flóðum af þeirri stærð sem urðu 1968 og 1982.

Í frummatsskýrslu kemur fram að miðað verði við það í áætlunum að starfsemi verksmiðjunnar geti stöðvast í tvo til þrjá daga af og til vegna flóða.

3.3.4. Áhrif framkvæmdar og starfsemi.

Heilbrigðisnefnd Kjósarsvæðis og Heilbrigðiseftirlit Kópavogssvæðis gera athugasemd við að ekki skuli tekið tillit til flóðaaðstæðna (öfgaaðstæðna), þar sem framkvæmdir séu fyrirhugaðar á þekktu flóðasvæði. Er þar vísað í fylgiskjal 4b með frummatsskýrslu (greinargerð Orkustofnunar, dags. 4. júlí 1995) þar sem mælt er með að nota grunnvatnslíkan verkfræðistofunnar Vatnaskila til að reikna hættu á rennsli frá verksmiðjulóð til vatnsbóla við öfgaaðstæður (öfgagildi fyrir lægstu grunnvatnsstöðu og hæstu stöðu flóðvatns á svæðinu, t.d. 50-ára eða 100-ára flóð og grunnvatnsþurrðir) og meta líkur á tíðni slíkra aðstæðna.

Stefán Arnórsson segir í greinargerð sinni að nauðsynlegt sé að athuga hvort stórflóð í Hólmsá/Suðurá geti örvað grunnvatnsstreymi úr norðri og austri að vatnsbólunum, þ.m.t. frá lóðum 3 og 4 til vatnsbólanna.

3.3.5. Niðurstaða.

Svo óyggjandi sé að ekki stafi óásættanleg mengunarhætta frá lóð 3 fyrir vatnsból á Gvendarbrunnasvæðinu er eðlilegt að reiknuð verði mengunarhætta frá lóð 3 miðað við öfgaaðstæður, þ.e. miðað við háa grunnvatnsstöðu á lóð 3 vegna flóða í Hólmsá og Suðurá við lága grunnvatnsstöðu í og við vatnsból. Þá þarf að reikna líkur á tíðni slíkra aðstæðna. Niðurstaða reikninganna verði síðan lögð til grundvallar við afgreiðslu breytingar á vatnsverndarupprætti og reglum frá 1982.

3.4. Frárennsli frá vatnsátöppunarhúsi

3.4.1. Meðferð skólps og ofanvatns.

Samkvæmt upplýsingum frá framkvæmdaraðila er eftirfarandi meðferð skólps⁴ og ofanvatns fyrirhuguð:

Húsaskólpi „...verður safnað saman og því keyrt burt frá verksmiðjunni, með sama hætti og Vatnsveita Reykjavíkur gerir í dag í Gvendarbrunnahúsinu og á Jaðri ... þar til tenging hefur fengist við holræsakerfi borgarinnar, en óvíst er hvort þess gerist þörf með iðnaðarskólpið.“

Um meðferð ofanvatns er vísað í tillögu Orkustofnunar í fylgiskjali 4b með frummatsskýrslu um að stæði og brautir eigi að vera vatnspétt og veita af þeim í möl með ræsilögnum. Þaðan sé afrennsli safnað í brunn með olúsíum sem loka má í skyndi ef óhapp verður. Úr brunnum verði vatni hleypt í Hólmsá.

Heilbrigðisnefnd Reykjavíkur gerði eftirfarandi bókun um fráveitu fyrirhugaðs vatnsátöppunarhúss á fundi sínum 7. júlí 1995: „Nefndin er ekki mótfallin byggingu vatnsátöppunarhúss á þessu svæði en telur nauðsynlegt að allt fráveituvatn frá lóð og verksmiðju verði tengt fráveitukerfi Reykjavíkurborgar.“

Hollustuvernd ríkisins setur það skilyrði í umsögn sinni að annaðhvort þurfi að fara fram frekara mat m.t.t. ákvæða mengunarvarnareglugerðar eða að allt skólp vegna starfseminnar þ.m.t. vegna þrifa verði leitt burt af svæðinu, t.d. í holræsakerfi Reykjavíkurborgar.

3.4.2 Niðurstaða.

Í frummatsskýrslu er ekki lagt mat á umhverfisáhrif þess að veita iðnaðarskólpi frá verksmiðjunni í Hólmsá, sbr. greinargerðir Orkustofnunar (fylgiskjal 4b) og Heilbrigðiseftirlits Reykjavíkur (fylgiskjal 6) og umsögn Hollustuverndar ríkisins. Því er ekki talinn grundvöllur til að heimila slíka losun, enda munu Hólmsá og Elliðavatn flokkast sem yfirborðsvatn á svæðum sem hafa sérstaka þýðingu (I. flokkur vatnasvæði skv. gr. 11.1 í mengunarvarnareglugerð nr. 48/1994) að mati Hollustuverndar, en þar er óheimilt að losa skólp í yfirborðsvatn. Því er það gert að skilyrði fyrir starfsemi verksmiðjunnar að öllu skólpi (húsaskólpi og iðnaðarskólpi) verði ekið burt af svæðinu, þar til tenging fæst við holræsakerfi Reykjavíkur. Ofanvatn verði leitt í Hólmsá, í samræmi við tillögu Orkustofnunar, þ.e. að stæði og brautir umhverfis og við verksmiðjuna verði höfð vatnspétt (t.d. malbikuð) og veitt af þeim í möl með ræsilögnum með lítt leku undirlagi. Afrennsli verði síðan safnað í brunn með olúsíum, sem loka má í skyndi ef óhapp verður.

⁴ Skv. mengunarvarnareglugerð skiptist skólp í húsaskólp og iðnaðarskólp eða blöndu húsaskólps og iðnaðarskólps og/eda ofanvatns.

Húsaskólp er skólp frá íbúðarhúsnæði og þjónustustarfsemi sem einkum á rætur að rekja til efnaskipta mannlíkamans og heimilisstarfa.

Iðnaðarskólp er skólp annað en húsaskólp og ofanvatn sem losað er frá húsnæði eða annarri aðstöðu sem notuð er til atvinnurekstrar eða iðnaðar.

Ofanvatn er regnvatn og leysingavatn sem rennur í fráveitur af húspökum, götum, gangstéttum og öðru þéttu yfirborði.

3.5. Mengunarhætta frá vatnsátöppunarhúsi

3.5.1. Efnanotkun við framleiðslu vatnsátöppunarhúss.

Helstu efni sem notuð eru við framleiðslu í vatnsátöppunarhúsinu, auk vatns, eru óson til dauðhreinsunar á drykkjarvatni, smurningsfeiti á vélar (Conveyorlube Super Pet), sóthreinsiefni (Divosan Forte) og alhliða hreinsiefni fyrir gólf, vegg og færíbönd (MS-kvoða). Upplýsingar um þrjú síðasttöldu efnin er að finna í fylgiskjali 5 með frummatsskýrslu.

Samkvæmt sérfræðiáliti Ágúst Kvaran, Raunvísindastofnun H.Í. (fylgiskjal 8a með frummatsskýrslu) er notkun ósons við dauðhreinsun á drykkjarvatni örugg og viðurkennd aðferð og til þess fallin að nota í fyrirhuguðu vatnsátöppunarhúsi, að því gefnu að fylgt verði viðurkenndum aðferðum.

3.5.2. Mengunarhætta.

Í fylgiskjali 3 með frummatsskýrslu er að finna reikningsniðurstöður verkfræðistofunnar Vatnaskila um dreifingu mengunar frá lóðum 3 og 4. Eins og fram kemur í kafla 3.2.4. hér að framan leiða þeir reikningar í ljós að vatnsbólum við Gvendarbrunna á ekki að stafa hætta af mengun á lóðum 3 og 4. Þó er mælt með að styrkja niðurstöður reikninga með ferlunarprófi á lóð 3. Einnig hefur verið bent á að reikna þurfa hætta á mengun vatnsbóla frá lóðunum við öfgaaðstæður, þ.e. flóðaaðstæður á lóðum 3 og 4 við lága grunnvatnsstöðu í vatnsbólunum.

Stefán Arnórsson bendir á í greinargerð sinni að samkvæmt niðurstöðum reikninga Vatnaskila sé lóð 4 öruggari en lóð 3 hvað mengun varðar.

Varðandi notkun Vatnaskila á bandarískum stöðlum í útreikningum á mengunardreifingu vísast í bréf Hollustuverndar ríkisins til Skipulags ríkisins frá 28. september 1995, 1. tl. (hér birt í 2. kafla).

Vegna hugsanlegrar mengunarhættu frá umferðaróhöppum og vökvalekum við rekstur verksmiðjunnar er mælt með eftirfarandi meðferð í greinargerð Orkustofnunar (fylgiskjal 4b með frummatsskýrslu):

„Stæði og brautir („plön“) ætti að hafa vatnsþétt (t.d. malbikuð) og veita af þeim í mól með ræsilögnum („drenlögnum“). Eins ætti að búa um undir þessum flötum (drenlagnir í mól á þéttara undirlagi) og við jaðra þeirra. Afrennsli þessu ætti að safna í brunn með olfúsium, sem loka má í skyndi, ef óhapp verður, svo að ná megi til mengaða vatnsins og hreinsa það.“

3.5.3 Niðurstaða.

Ekki er talin ástæða til að óttast umhverfisáhrif af meðferð þeirra efna sem fyrirhugað er að nota við starfsemi verksmiðjunnar, að því gefnu að ferlunarpróf fyrir lóð 3 og endurreikningar á mengunardreifingu m.v. nýjar mælingar og öfgaaðstæður leiði í ljós öryggi vatnsbóla gagnvart fyrirhugaðri starfsemi á lóð 3.

Heilbrigðisnefnd Reykjavíkur kveður nánar á um meðferð og geymslu efna í starfsleyfi fyrir vatnsátöppunarhúsi í samræmi við vatnsverndarflokkun svæðisins og reglugerðir nr. 522/1994 og nr. 319/1995.

3.6. Skipulag

3.6.1. Landnotkun.

Á núgildandi Aðalskipulagi Reykjavíkur 1990-2010 er lóð 3 á almennu útivistarsvæði og ennfremur undir borgarvernd⁵. Sama gildir um lóð 4.

Báðar lóðirnar eru í landi Hólms, sem er í eigu Reykjavíkurborgar. Á Hólmi er enn stundaður búskapur. Suðvestan við bæinn Hólm eru nokkrir sumarbústaðir, en þeir eru ekki allir í nothæfu ástandi.

3.6.2. Vatnsvernd.

Lóðir 3 og 4 eru báðar á grannsvæði vatnsbóla (2. flokkur) samkvæmt upprætti og reglum um verndun vatnsbóla á höfuðborgarsvæðinu sem samþykktur var af öllum hlutaðeigandi sveitarfélögum 1981 og staðfestur af félagsmálaráðherra 3. febrúar 1982. Sjá nánar um vatnsvernd hér að ofan í kafla 3.2.

3.6.3. Niðurstaða.

Ljóst er að áður en að byggingu átöppunarhúss getur komið, hvort heldur það er á lóð 3 eða lóð 4, þarf að hafa komið til landnotkunarbreyting á viðkomandi lóð úr almennu útivistarsvæði í athafna- eða iðnaðarsvæði á Aðalskipulagi Reykjavíkur. Jafnframt er eðlilegt að borgarvernd verði aflétt af lóðinni, þar sem vandséð er að starfsemi verksmiðjunnar geti samrýmst markmiðum borgarverndar eða tengst hlutverki útivistarsvæðis. Á aðalskipulagsbreytingu þarf jafnframt að koma fram fyrirhuguð veltenging að verksmiðjunni.

Tekið er undir ábendingu Náttúruverndarráðs um fordæmisgildi framkvæmdarinnar og hugsanleg sammögnuð áhrif fleiri framkvæmda á svæðinu. Við endurskoðun aðalskipulags þurfa borgaryfirvöld að marka stefnu um landnotkun á svæðinu.

3.7. Sjónræn áhrif

3.7.1. Fyrirhuguð bygging.

Fyrirhuguð verksmiðjubygging verður tæplega 9 metra há þar sem hún verður hæst, um 50 metrar á breidd, og um 20 metrar á lengd. Miðað er við að verksmiðjan geti síðar stækkað í rúmlega 100 metra lengd, í áföngum.

Gert er ráð fyrir gras- og mosaklæddum jarðvegsmönnum norðan og vestan við bygginguna og að hluta til austan hennar. Jarðvegsmönnum og trjám sem plantað verður umhverfis er ætlað að draga úr sjónrænum áhrifum.

Í bókun umhverfismálaráðs Reykjavíkur á fundi ráðsins 5. júlí 1995 kemur fram að ráðið leggur „... ríka áherslu á að við hönnun og frágang verksmiðju og lóðar sé tekið tillit til þess að verksmiðjan er staðsett á opnu útivistarsvæði og því þarf að laga húsið og lóðina eins vel að umhverfinu og mögulegt er“.

3.7.2. Niðurstaða.

Þótt um lítt snortið svæði sé að ræða er ekki ástæða til að ætla, miðað við fyrirbyggjandi hönnun mannvirkis, að sjónræn áhrif verksmiðjunnar verði neikvæð að nokkru marki.

⁵ Skv. viðauka A við skipulagsreglugerð nr. 318/1985 með síðari breytingum eru útivistarsvæði svæði ætluð til útiveru, hvíldar, hressingar, úti-íþróttar o.fl. Skv. Aðalskipulagi Reykjavíkur 1990-2010 eru svæði undir borgarvernd svæði sem borgarstjórn hefur samþykkt að vernda vegna sérstæðrar náttúru, landslags, söguminja, umhverfis- og útivistargildis. Borgarstjórn getur þó leyft vissa starfsemi eða framkvæmdir, sem tengjast eðli eða hlutverki svæðanna eða eru í þágu almennings.

3.8. Vatnsgæði

Hollustuvernd ríkisins bendir á í umsögn sinni að tryggja verði að íbúar höfuðborgarsvæðisins fái ætíð vatn í hæsta gæðaflokki, þó að hola V11 verði eingöngu nýtt af Þórsbrunni hf. Í greinargerð Heilbrigðiseftirlits Reykjavíkur (fylgiskjal 6 með frummatsskýrslu) eru viðraðar áhyggjur af hugsanlegri gerlamengun í hlákutíð í dreifikerfi Vatnsveitu Reykjavíkur, eftir að hola V11 hefur verið tekin úr notkun Vatnsveitu Reykjavíkur, en hola V11 sé gerlahrein.

Samkvæmt frummatsskýrslu er fyrirhuguð vinnslugeta Þórsbrunnis hf. í fyrsta áfanga vatnsátöppunarhúss um 20 milljónir lítra á ári, sem samsvarar um 0,7 l/s vatnstöku, en vatnsvinnsla Vatnsveitu Reykjavíkur úr Gvendarbrunna-, Jaðars- og Myllulækjarsvæðum er 900-1400 l/s.

Í svari Vatnsveitu Reykjavíkur, dags. 23. september 1995, við fyrirspurn Skipulags ríkisins um borholu V11 kemur fram að hún hafi verið tekin úr rekstri Vatnsveitunnar þar sem borgarráð hafi tekið ákvörðun um að selja hana Þórsbrunni hf. Fram kemur að V11 gefi 20-40 l/s, sem í hlákutíð eru um 5% af vatnspörf og um 2% af framleiðslugetu Vatnsveitu Reykjavíkur. Ennfremur kemur fram í bréfi Vatnsveitu Reykjavíkur að hvort V11 sé innan vatnsöflunarkerfis Vatnsveitunnar eða ekki skipti ekki meginmáli m.t.t. hugsanlegrar gerlamengunar í hlákutíð í vatnsbólunum við Gvendarbrunna og Jaðar.

Stefán Arnórsson, jarðefnafræðingur, bendir á í greinargerð sinni að vatnsgæði ráðist af magni gerlamengunar og uppleystra efna í vatninu ásamt sýrustigi þess. Uppleyst efni og sýrustig ráði miklu um bragðgæði vatnsins, en ekki sé vitað um bragðgæði vatns úr gerlahreinum borholum.

3.9. Gróður og dýralíf

3.9.1. Gróður.

Lóð 3 er á jaðri Hólmskrauns, en lóð 4 í Leitarhrauni. Bæði hraunin eru gróin að einhverju leyti. Á lóð 3 skiptist á graslendi og mosapæmba. Lóð 4 er á beitartúni frá Hólmi. Ekki er gert ráð fyrir að bygging eða starfsemi verksmiðjunnar muni hafa áhrif á gróður utan lóðar og vegstæðis.

3.9.2. Dýralíf.

Fuglalíf á lóð 3 er fremur lítið og fábrotið skv. niðurstöðu Náttúrufræðistofnunar. Þær tegundir sem þar verpa eru einnig algengir varpfuglar í nágrenninu. Sama gildir um lóð 4. Í nágrenni Gvendarbrunna er víða fjölskrúðugt fuglalíf.

Ef hægt er að koma í veg fyrir verulega aukningu á umferð manna og ökutækja er ólíklegt að bygging og rekstur átöppunarhúss á lóð 3 muni hafa umtalsverð áhrif á fuglalíf í nágrenni Gvendarbrunna.

3.9.3. Niðurstaða.

Vegna áhrifa framkvæmdarinnar á gróður og dýralíf þarf fyrst og fremst að hafa í huga að valda ekki spjöllum á landi utan lóðar og vegstæðis og að þess verði gætt við hönnun og gerð vegar að ekki myndist stíflugarðar af hans völdum.

3.10. Fornleifar

Samkvæmt umsögn Árbæjarsafns er ekki ástæða til áhyggna af röskun fornleifa vegna fyrirhugaðra framkvæmda á lóð 3. Þó er minnt á skyldur framkvæmdaraðila skv. þjóðminjalögum ef fornleifar eiga eftir að finnast við framkvæmdirnar.

3.11. Samgöngur

3.11.1. Núverandi vegur og fyrirhuguð vegtenging.

Núverandi vegur að lóð 3 er malarvegur sem liggur frá Suðurlandsvegi að bænum Hólmi og yfir Suðurá að Gvendarbrunnum.

Í fylgibréfi með frummatsskýrslu, dags. 8. ágúst 1995, kemur fram að hugsanlega þurfi til bráðabirgða að notast við núverandi veg um Hólmsland og verði þá farið yfir Suðurá á vaði.

Í frummatsskýrslu er aðkoma að verksmiðjunni á lóð 3 sýnd af vegi sem liggur samsíða Suðurlandsvegi milli Hólms og Rauðhóla. Þessi vegur tengist Heiðmerkurvegi að vestan og mislægum gatnamótum norðan við bæinn Hólm.

Vegagerðin bendir á í umsögn sinni að þar sem Heiðmerkurvegur sé fáfarinn sé eðlilegt að vegamótum hans við Suðurlandsveg verði lokað og vegurinn tengdur mislægu gatnamótunum við Hólm.

Ábúendur á Hólmi gera athugasemdir við þá vegi sem kynntir eru í frummatsskýrslu vegna sjónrænna áhrifa og hávaðamengunar. Ennfremur vara þeir við hugsanlegri aukinni flóðahættu á svæðinu í kjölfar vegalagningar og brúargerðar á Hólmsá.

Í svari embættis borgarverkfræðings, dags. 25. september 1995, við fyrirspurn Skipulags ríkisins um vegtengingu við verksmiðjuna kemur fram að mislæg gatnamót við Hólm séu ekki á gildandi aðalskipulagi né fyrirhuguð á næstu árum. Þótt núverandi vegur um Hólmsland verði nýttur til bráðabirgða er gert ráð fyrir vegi að verksmiðjunni út frá væntanlegum vegi samsíða Suðurlandsvegi.

Í umsögnum og í fylgiskjöllum með frummatsskýrslu er bent á nauðsyn þess að nýir vegir á svæðinu valdi ekki hindrunum fyrir flóðvatn og þrengi ekki að flóðsléttu ána, m.a. vegna lífríkis.

Fram kemur í ofangreindu bréfi embættis borgarverkfræðings að nýr vegur „... verði lágur í landi og yfir hann flæði, þannig að vegagerð hafi óveruleg áhrif á flóðhæð í flóðfarvegi Suðurár og Hólmsár“.

3.11.2 Niðurstaða.

Vandséð er hversvegna vegtenging við verksmiðjuna er sýnd í frummatsskýrslu með mislægum gatnamótum við Suðurlandsveg, þar sem ljóst er af svörum embættis borgarverkfræðings að þær

framkvæmdir eru ekki fyrirhugaðar á næstum árum og eru ekki í samræmi við gildandi aðalskipulag. Fram að þeim tíma er gert ráð fyrir að samgöngum við verksmiðjuna verði háttáð þannig að núverandi vegur verði notaður til bráðabirgða, með vaði yfir Suðurá, en varanleg aðkoma að verksmiðjunni verði frá væntanlegum vegi samsíða Suðurlandsvegi. Nauðsynlegt er að við hönnun og gerð vegar að verksmiðjunni sé þess gætt að vegur og brú myndi ekki hindranir fyrir flóðvatn og þrengi ekki að flóðsléttu ána. Fyrirhuguð vegtenging að verksmiðjunni þarf að koma fram á aðalskipulagsbreytingu, sbr. umfjöllun hér að ofan í kafla 3.6.

Minnt er á að vegagerð er fyrirhuguð um svæði sem flokkast sem grannsvæði vatnsbóla (2. flokkur vatnsverndar) skv. gildandi upprætti og reglum um vatnsvernd á höfuðborgarsvæðinu frá 1982. Vegalagnir á slíkum svæðum skulu vera undir ströngu eftirliti ^{2,3}.

Athugasemdum Vegagerðarinnar og ábúenda á Hólmi er vísað til borgaryfirvalda við yfirstandandi endurskoðun aðalskipulags.

3.12. Starfsleyfi

Skv. 3. gr. reglugerðar um neysluvatn nr. 319/1995 skal afla starfsleyfis opinbers eftirlitsaðila áður en vatnsból, vatnsveitur og tilheyrandi búnaður er tekinn í notkun og við eigendaskipti, samanber einnig 3. gr. reglugerðar nr. 522/1994 um matvælaeftirlit og hollustuhætti við framleiðslu og dreifingu matvæla. Starfsleyfi er gefið út af heilbrigðisnefnd Reykjavíkur.

Heilbrigðisnefnd Reykjavíkur kveður nánar á um meðferð og geymslu efna í starfsleyfi fyrir vatnsátöppunarhús í samræmi við vatnsverndarflokkun svæðisins og reglugerðir nr. 522/1994 og nr. 319/1995.

3.13. Niðurstæða skipulagsstjóra ríkisins

Minnt er á að breyting vatnsverndar á svæðinu norðan Gvendarbrunna er ekki sem slík til umfjöllunar nú, heldur umhverfisáhrif fyrirhugaðs vatnsátöppunarhúss við Suðurá. Breyting á vatnsvernd svæðisins er þó nauðsynleg forsenda þess að mögulegt sé að heimila byggingu og rekstur vatnsátöppunarhúss við Suðurá, þar sem nýbyggingar eru ekki leyfðar á grannsvæðum vatnsbóla (2. flokki vatnsverndar 1982). Breytingu á staðfestri vatnsvernd svæðisins þarf að afgreiða skv. 19. grein skipulagslaga nr. 19/1964 og þurfa öll sveitarfélögin sem hlut eiga að hinum staðfesta upprætti frá 1982 að standa saman að breytingunni.

Skipulagsstjóri ríkisins telur að í ljósi fyrirbyggjandi gagna geti verið grundvöllur til að breyta vatnsvernd á umræddu svæði úr grannsvæði í fjarsvæði. Svo óbyggjandi sé að ekki stafi mengunarhætta frá lóð 3 fyrir vatnsból á Gvendarbrunnasvæðinu er eðlilegt að gert verði ferlunarpróf eins og lagt er til í greinargerð Vatnaskila (fylgiskjal 3 með frummatsskýrslu). Ennfremur að reiknuð verði mengunarhætta frá lóð 3 miðað við öfgaaðstæður, þ.e. miðað við háa grunnvatnsstöðu á lóð 3 vegna flóða í Hólmsá og Suðurá við lága grunnvatnsstöðu í og við vatnsból. Þá þarf að reikna líkur á tíðni slíkra aðstæðna. Niðurstæða mælinga og nýrra mengunartreikninga byggðum á niðurstöðum ferlunarprófsins verði síðan lagðar til grundvallar við afgreiðslu breytingar á vatnsverndarupprætti og reglum frá 1982.

Það er gert að skilyrði fyrir starfsemi vatnsátöppunarhúss við Suðurá að öllu skólpi (húsaskólpi og iðnaðarskólpi) verði ekið burt af svæðinu, þar til tenging fæst við holræsakerfi Reykjavíkur. Ofanvatn verði leitt í Hólmsá, í samræmi við tillögu Orkustofnunar, þ.e. að stæði og brautir umhverfis og við verksmiðjuna verði höfð vatnsþétt (t.d. malbikuð) og veitt af þeim í möl með ræsilögnum með lítt leku undirlagi. Afrennsli verði síðan safnað í brunn með olfusíum, sem loka má í skyndi ef óhapp verður.

Ekki er talin ástæða til að óttast umhverfisáhrif af meðferð þeirra efna sem fyrirhuguð er að nota við starfsemi verksmiðjunnar, að því gefnu að ferlunarpróf fyrir lóð 3 og endurreikningar á mengunardreifingu m.v. nýjar mælingar og öfgaaðstæður leiði í ljós öryggi vatnsbóla gagnvart fyrirhugaðri starfsemi á lóð 3.

Heilbrigðisnefnd Reykjavíkur kveður nánar á um meðferð og geymslu efna í starfsleyfi fyrir vatnsátöppunarhús í samræmi við vatnsverndarflokkun svæðisins og reglugerðir nr. 522/1994 og nr. 319/1995.

Ljóst er að áður en af byggingu átöppunarhúss við Suðurá getur orðið þarf að hafa komið til landnotkunarbreyting á viðkomandi lóð úr almennu útivistarsvæði í athafna- eða iðnaðarsvæði á Aðalskipulagi Reykjavíkur. Jafnframt er eðlilegt að borgarvernd verði aflétt af lóðinni, þar sem vandséð er að starfsemi verksmiðjunnar geti samrýmst markmiðum borgarverndar eða tengst hlutverki útivistarsvæðis. Á aðalskipulagsbreytingu þarf jafnframt að koma fram fyrirhuguð vegtenging að verksmiðjunni.

Vegtengingu við vatnsátöppunarhúsið verður háttáð þannig að núverandi vegur verði notaður til bráðabirgða, með vaði yfir Suðurá, en varanleg aðkoma að verksmiðjunni verði frá væntanlegum vegi samsíða Suðurlandsvegi. Nauðsynlegt er að við hönnun og gerð vegar að verksmiðjunni sé þess gætt að vegur og brú myndi ekki hindranir fyrir flóðvatn og þrengi ekki að flóðsléttu ána. Minnt er á að vegagerð er fyrirhuguð um svæði sem flokkast sem grannsvæði vatnsbóla (2. flokkur vatnsverndar) skv. gildandi uppdretti og reglum um vatnsvernd á höfuðborgarsvæðinu frá 1982. Vegalagnir á slíkum svæðum skulu vera undir ströngu eftirliti.

4. ÚRSKURÐARORÐ

Samkvæmt 8. grein laga nr. 63/1993 um mat á umhverfisáhrifum hefur skipulagsstjóri ríkisins farið yfir þau gögn sem lögð voru fram af hálfu framkvæmdaraðila við tilkynningu, ásamt umsögnum, athugasemdum og svörum við þeim.

Fallist er á fyrirhugað vatnsátöppunarhús við Suðurá, Reykjavík, eins og því er lýst í framlagðri frummatsskýrslu, með eftirfarandi skilyrðum:

1. Fram fari ferlunarpróf á lóð 3, með því að setja sporefni í holu á lóðinni. Niðurstöður þeirra mælinga verði síðan notaðar til endurreikninga á mengunardreifingu frá lóð 3. Verði niðurstaða ferlunarprófs og endurreikninga sú að vatnsbólum Reykjavíkur geti stafað hættu af mengun frá lóð 3 getur það haft áhrif á ákvarðanir um breytingar á staðfestri vatnsvernd, sbr. skilyrði í 3. tl.
2. Reiknuð verði mengunarhætta frá lóð 3 miðað við öfgaaðstæður, þ.e. miðað við háa grunnvatnsstöðu á lóð 3 vegna flóða í Hólmsá og Suðurá og við lága grunnvatnsstöðu í og við vatnsból. Verði niðurstaða reikninganna sú að vatnsbólum Reykjavíkur geti stafað óásættanleg hættu af mengun frá lóð 3 getur það haft áhrif á ákvarðanir um breytingar á staðfestri vatnsvernd, sbr. skilyrði í 3. tl.
3. Bygging og rekstur vatnsátöppunarhúss á lóð 3 er ekki heimil fyrr en staðfestri grannsvæðisvernd hefur verið aflétt af lóðinni. Um breytingar á uppdrætti og reglum um verndun vatnsbóla á höfuðborgarsvæðinu frá 1982 fer eftir 19. grein skipulagslaga nr. 19/1964 og þurfa öll sveitarfélögin, sem hluta eiga að hinum staðfesta uppdrætti frá 1982 að standa saman að breytingunni. Eðlilegt er að niðurstöður mælinga og reikninga sbr. skilyrði í tl. 1 og 2 verði lagðar til grundvallar ákvörðunar um breytingu vatnsverndar á lóð 3.
4. Allt húsa- og iðnaðarskólþ frá verksmiðju og starfsemi á lóð 3 verði flutt burt af svæðinu þar til tenging fæst við holræsakerfi Reykjavíkurborgar.
5. Staði og brautir umhverfis og við verksmiðjuna verði höfð vatnspétt og veitt af þeim í mól með ræsilögnum með lítt leku undirlagi. Afrennsli verði síðan safnað í brunn með olúsiúm, sem loka má í skyndi ef óhapp verður. Ofanvatn verði leitt í Hólmsá.
6. Við hönnun og gerð vegar að vatnsátöppunarhúsi skal þess gætt að ekki verði þrengt að flóðsléttu ána eða reistar óþarfa hindranir á sléttunni. Við hönnun brúar þarf einnig að taka tillit til flóða.
7. Áður en að framkvæmdum kemur þarf að breyta landnotkun á aðalskipulagi á viðkomandi lóð úr almennu útivistarsvæði í athafna- eða iðnaðarsvæði og aflétta borgarvernd. Á aðalskipulagsbreytingu þarf einnig að koma fram fyrirhuguð aðkoma að lóðinni.

5. KÆRUFRESTUR

Samkvæmt 14. grein laga nr. 63/1993 má kæra úrskurð skipulagsstjóra ríkisins til umhverfisráðherra innan fjögurra vikna frá því að hann er birtur eða kynntur viðkomandi aðila.

Reykjavík 5. október 1995,

Stefán Thors

Halldóra Hreggviðsdóttir